

sonra Fas'taki Endülüs Camii'nde vâizlik görevine getirildi. Ardından Mevlây Abdülhafız tarafından Cedîde şehri kadılığına tayin edildi. Beş yıl yürüttüğü bu görevden 1912'de istifa ederek Fas'ta II. İdrîs Türbesi'nin bulunduğu külliye'deki camide imam-hatiplik yapmaya başladı. Bu yıllardan itibaren araştırma ve telif çalışmalarına ağırlık verdi; çalışmalarına vefatına kadar yaklaşık otuz yıl devam etti. 16 Mart 1940 tarihinde vefat etti ve Zâviyetü'l-İrâkiyyîn'de defnedildi.

Eserleri. 1. *Buğyetü'l-üdebâ'i'l-ek-yâs bi-kısmeti mâ'i Vâdi Fâs*. 1917'de Fas vadisi sularının şehir ve saray arasında taksimi hususunda çıkan anlaşmazlığı çözmek için kaleme alınan kitapta bu konuyla ilgili sultan fermanları ve buna işaret eden diğer resmî belgeler delil olarak kullanılmıştır. 2. *Ravzatü'l-efrâh ve nûzhetü'l-ekyâs bi'r-reddi 'alâ men lemeze mehârîbe Fâs*. Genelde Fas şehri camii ve mescidlerinin mihraplarından, özellikle de II. İdrîs hazîresindeki caminin mihrabından bahsedilen eserin sonunda bu camilerde görev yapan hatip ve imamların biyografilerine de yer verilmiştir. 3. *el-Enbâ'ü'l-menşûde fî (şemâ'ili) ricâli beyti Benî Sûde*. Nakîbüleşrâf Ebû'r-Rebî Sîdî Süleyman b. Muhammed el-Havât'ın *er-Ravzatü'l-mağşûde ve'l-hulelü'l-memdude fî me'âşiri Benî Sûde* adlı eserine zeyil olarak kaleme alınmıştır. 4. *Buğyetü'l-ereb bi-bâ'zî mâ yete'allâku bi-şiyâmi şehri Receb*. 5. *Müsâmeretü'l-a'lâm ve tenbîhü'l-âvâm bi-kerâhiyyeti'l-kıyâm li-zâkiri mevlidi Hayri'enâm* (Cezayir 1339). 6. *el-Hüccetü'd-dâmiğa bi'l-bürhân ve'd-delîl li-küllî men ahdese firyete'l-kıyâm bi'l-kıyâs ve't-te'vîl*. İki hasım arasında eşitliğin gözetilmesi hakkındadır. 7. *Ref'u's-sûtür 'an vehi şü'ûmi zevâtî'l-hudûr*. 8. *Yûtmiyyetü 'akdi'n-nühûr li-hüsni mu'âşereti zevâtî'l-hudûr*. Fas kadınının, karı-kocanın sosyal hayatı ve bununla ilgili meselelere dairdir. 9. *et-Te'âduq ve'l-i'tilâf bi-kabûli haberi müdiri âletit-telgrâf*. Telgrafla haberleşmeyi aklî ve şer'î delillerle ele aldığı bu risâlesinde müellif telgraflı sahanın uzmanı gibi tavsif etmiştir (el-Hizânetü'l-Haseniyye, nr. 6572). 10. *İzâletü(Ref'u)'l-lübs ve's-şübûhât 'an şübûti's-şeref min kıbeli'l-ümmehât*. O dönemdeki âlimlerin çoğunun ilgilendiği bu konuda kaleme alınan ilk eserdir (Kahire 1321). 11. *Terâcimü ruvâtî'l-kütübi's-sitte*. Tamamlanmamıştır. 12. *er-Ravzatü'l-ma'hûde bi-tercemeti Ebi'l-Abbâs Ahmed İbn*

Sûde. 13. *İstinzâlü'r-rahamât bi't-tab ve'n-neğamât*. Müsiki ilmi, makamları, Endülüs müsikisi, müsikinin Mağrib'e girişi, kavramları ve müsiki aletlerinin anlatıldığı bir eserdir. 14. *Mağame fî tafzili Medîneti Fâs 'alâ sâ'iri müdüni'l-Mağrib*. İbn Sûde, bunların dışında babasının Buhârî'nin eserine hâşiye olarak yazdığı *el-Fecrû't-tâli' 'ale's-Şaḥîhi'l-câmi'* adlı eserini derlemek amacıyla uzun yıllar çalışmış ve şerhi üç ciltte bir araya getirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serkîs, *Mu'cem*, I, 124; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, *Delilü mü'errifi'l-Mağribi'l-aḫṣâ*, Dârülbeyzâ 1960-65, I, 35, 50, 59, 72; II, 441; a.mlf., *Sellü'n-niṣâl li'n-niḡâl bi'l-eşyâh ve ehli'l-kemâl: Fihrisü's-şüyûḥ* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, s. 91-94; a.mlf., *İt-hâfû'l-mü'âli' bi-vefeyâtî a'lâmi'l-karni's-sâliṣ 'aşer ve'r-râbi'* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, II, 485; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 180; İdrîs b. Mâhî el-Kaytûnî, *Mu'cemü'l-maḡbû'âtî'l-Mağribiyye*, Selâ 1988, s. 170-171; Menûnî, *el-Meşâdirü'l-'Arabîyye li-târîhi'l-Mağrib*, Muhammediye 1410/1989, II, 234, 265, 275-276; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemü'l-mü'elliḡine'l-mu'âşirin: Vefeyât 1315-1424* (1897-2003), Riyad 1425/2004, s. 630; Abdülazîz b. Abdülcelil, "İbn Sûde, Muhammed el-Âbid b. Ahmed", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1423/2002, XV, 5163.

İSMAİL YİĞİT

İBN TÂVÎT et-TİTVÂNÎ

(ابن تاوريت التطواني)

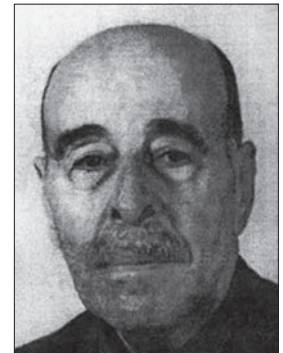
Muhammed b. Muhammed b. et-Tâvîṭ
b. Ömer b. Abdisselâm et-Tîtvânî
(1911-1993)

Faşlı

edebiyat, fıkıh ve tarih âlimi.

Fas'ın Tîtvân şehrinde doğdu. Tîtvân civarında yerleşmiş Vâdrâs kabilesinden cihad faaliyeti ve takvâsıyla bilinen köklü bir aileye mensuptur. İlmî neşirleriyle tanınan Muhammed b. Muhammed b. Tâvîṭ et-Tancî'nin amcasının oğludur. Hıfzını tamamladıktan sonra Abdülkerîm b. Muhammed ed-Delîrû, Muhammed b. Abdüsselâm er-Reysûnî, Abdullah Merârîş, Muhammed el-Kehhâk, Muhammed el-Fertâh, Muhammed ez-Zerhûnî ve Muhammed el-Kâsımî gibi âlimlerle büyük kardeşi fakih Ahmed b. Tâvîṭ'ten ders aldı. Bu sırada İspanyolca ve Fransızca öğrendi. 1929'da amcazadesi Muhammed Tancî ile birlikte Karaviyyîn Medresesi'nde tahsile başladı ve Sîdî Abdülazîz İbnü'l-Hayyât, Tâyi' b. Hâc, Cevâd es-Sıkkîlî, Abbas Benânî, Ebû's-Şifâ es-Sanhâcî, Muhammed es-Sanhâcî ve Sîdî Muhammed el-Alemî gibi birçok âlimden ders okudu.

1936 yılındaki İspanya iç savaşı sırasında Fas'ın kuzeyi ve güneyi arasında ulaşım zorlaşınca Tîtvân'a geri dönmek zorunda kaldı. Burada Vakıflar Bakanlığı'nda kâtip olarak çalıştı. Bu görevi yanında Kur'âniyye ve Haseniyye medreselerinde, çeşitli camilerde Arap grameri, belâgat, mantık ve matematik okuttu; İslâm hukuk tarihi hakkında konferanslar verdi. 1938'de Vakıflar Bakanlığı'ndaki görevinden istifa etti ve devlet bursuyla Mısır'da I. Fuâd Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne gönderildi. Burada Tâhâ Hüseyin, Mustafa Muhammed es-Sekkâ, Emîn el-Hûlî, Abdülvehhâb el-Azzâm, Ahmed Emîn ve Ahmed Dayf gibi hocalardan faydalandı. Bu arada Farsça ve Türkçe öğrendi. Lisans öğreniminden sonra aynı üniversitenin Doğu Dilleri Bölümü'nde Celâleddîn-i Rûmî üzerine yüksek lisans tezi hazırladı. Ardından Abdülvehhâb el-Azzâm'ın danışmanlığında doktora öğrenimine başladı. Ancak 1949'da ülkesine dönmek zorunda kaldı. Bir yıl boyunca Tîtvân'daki Franco Enstitüsü'nde araştırmacı olarak çalıştı. Yüksek Din Eğitimi Enstitüsü'nde belâgat hocalığı ve müdürlük yaptı. Huleyfiye bölgesinde eğitim müfettişliği görevini yürüttü. 1956'da Fas'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Abdullah Kennûn'un halefi sıfatıyla Tîtvân'daki Kral Hasan Araştırma Enstitüsü'nün müdürü oldu. Enstitünün çıkardığı *Mecelletü Tîtvân*'ın on cüzünün yayımlanmasına nezaret etti. 1958'de araştırma yapmak üzere bir yılına İngiltere'ye gitti. Fas'a dönünce Rabat, Fas, Vücde, Tîtvân ve Agâdir üniversitelerinin edebiyat fakültelerinde öğretim üyesi olarak çalıştı. 2 Ocak 1993 tarihinde Rabat'ta vefat etti. İbn Tâvîṭ dil ilimleri, Endülüs ve Mağrib edebiyatı ve tarihi gibi alanlarda çalışmalar, ayrıca Farsça ve Türkçe'den, Fransızca, İngilizce ve İspanyolca'dan Arapça'ya çeviriler yapmıştır. Dergilerde telif, neşir, tercüme türünde makaleler kaleme almıştır.

İBN TÂVÎṬ
et-Tîtvânî

Eserleri. Telif: *el-Edebü'l-Mağribî* (Beyrut 1960, 1969, Muhammed Sâdık Afîfî ile birlikte; Fas'ın bağımsızlığından sonra devlet radyosunda beş yıl süreyle yaptığı konuşmaların Mısırlı araştırmacı M. Sâdık Afîfî tarafından başına bir ön-söz ve giriş ilâvesiyle yapılan neşridir); *Muḥâḍarât fî târîhi't-teşrî'i'l-İslâmî* (Tıtvân 1961); *Naẓra 'alâ İbn Zeydûn fî şî'rihi* (Tıtvân 1975); *Târîhu Sebte* (Dârülbeyzâ 1402/1982); *el-Vâfi bi'l-edebi'l-'Arabi fî'l-Mağribi'l-Akşâ* (I-III, Dârülbeyzâ 1402-1404/1982-1984, 1988; *el-Edebü'l-Mağribî*'ye 1960'tan itibaren Rabat ve Fas Edebiyat fakültelerinde verdiği konferansların ve radyo konuşmalarının eklenmesiyle meydana gelmiştir); *Târîhiyyât: Dirâsât ve ta'rib ve taḥkîk*.

Neşir: İbnü'l-Ahmer, *Müstevda'u'l-'alâme ve müstebdi'u'l-'allâme* (Rabat 1933; Tıtvân 1964, Muhammed et-Türkî et-Tûnisî ile birlikte); Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-'icâz* (I-II, Tıtvân 1950); İbn İzârî el-Merrâküşi, *el-Beyânü'l-muğrib fî'l-ḥiṣârî aḥbârî mülûki'l-Endelûs ve'l-Mağrib* (Muvahhidîn kısmı, Tıtvân 1963); "Bülğatü'l-ümniyye maḥṣadü'l-lebîb fî men kâne bi-Sebte fî'd-devleti'l-Merîniyye min müderrisin ve üstâzin ve ṭabîb" (*Mecelletü Tıtvân*, IX [1964], s. 172-192; 820'den [1417] sonra vefat eden ve kimliği bilinmeyen bir yazara aittir); İbn Abdürabbih, *Şî'ru İbn 'Abdirabbih* (Dârülbeyzâ 1398/1978); Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz* (Rabat 1978, Saîd Ahmed A'râb ile birlikte); Ebû Abdullah Muhammed b. Kâsım el-Ensârî, *İḥtişârü'l-aḥbâr 'ammâ kâne bi-sağri Sebte min seniyyi'l-âşâr* (Rabat 1980); *Divânü'l-emîr Ebî'r-Rebî' Süleymân b. 'Abdillâh el-Muvaḥḥid* (Tıtvân, ts., Muhammed b. Tâvî et-Tancî, Muhammed b. Abbas el-Kabbâc ve Saîd Ahmed A'râb ile birlikte).

Tercüme: Farsça'dan Arapça'ya: Gerdîzî, *Zeynü'l-aḥbâr* (Fas 1972); Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Maḳâle* (Rabat 1403/1982); Ömer Hayyâm, "Rubâ'iyât" (*Mecelletü'l-Menâhil*, XXII, Rabat 1982, s. 33-63). Türkçe'den Arapça'ya: Ahmed Refik (Altınay), *Qışṣatü Qabaḳcı Muṣṭafâ* (1375/1955, baskı yeri yok); "Mine'l-edebi't-Türkî nemâzic min şî'ri 'Abdilhâk Ḥâmid" (*Mecelletü'l-Menâhil*, XXXIV [Rabat 1986], s. 23-35).

BİBLİYOGRAFYA :

Cirârî, *et-Te'lif ve nehḍatühü bi'l-Mağrib fî'l-karni'l-'işrin min 1900 ilâ 1972*, Rabat 1406/1985, s. 107-108; İdrîs b. Mâhî el-Kaytûnî, *Mu'cemü'l-maṭbû'âtî'l-Mağribiyye*, Selâ 1988, s. 55;

Eyyâm dirâsiyye ḥavle'l-'allâme Muḥammed b. Tâvî et-Tıtvânî, Tıtvân 1998; Zâhiye Eflây, "Cüḥdül-'allâme Muḥammed b. et-Tıtvânî fî ḥidmeti't-türâs", *et-Târîhu'l-'Arabi*, XXXIX (2007), s. 91-106; Abdülkâdir el-Gâfî el-Harrâz, "İbn Tâvî et-Tıtvânî, Muḥammed", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1415/1995, VII, 2249-2251; "Muḥammed b. Tâvî et-Tıtvânî", *Mu'cemü'l-Bâbiṭin li-şu'a-râ'î'l-'Arabiyye fî'l-karneyni't-tâsi' 'aşer ve'l-'işrin*, http://www.almoajam.org/poet_details.php?id=6137 (31.07.2014); Abdülvâhid el-Murâbit, *el-Menhecü'l-târîhi fî'n-naḳdi'l-Mağribi'l-ḥadiş: Nümûzecü "el-Vâfi bi'l-edebi'l-'Arabi fî'l-Mağribi'l-akşâ" li-Muḥammed b. Tâvî*, <http://www.doroob.com/archives/?p=34809> (31.07.2014).

ALİ BENLİ

İBN TUVEYRÜLCENNE

(ابن طوير الجنة)

et-Tâlib Ahmed b. Tuveyrilcenne
b. Abdillâh b. Ahmed Sâim el-Hâcî
el-Vâdânî et-Tiştî es-Sahrâvî
(ö. 1265/1849)

Moritanyalı âlim ve tarihçi.

İdülhâc kabilesine mensuptur. Fas'ın Ağmât şehrinden gelen atalarının kurduğu, Şinkit bölgesinde Sahrâ ticaretinin önemli bir güzergâhı, ilim ve kültür merkezi olan Vâdân'da 1201 (1787) yılında doğdu ve orada yetişti. İlk eğitimini babasından ve anne tarafından dedesi Sîdî el-Hâdî'den aldı, Kur'an'ı ezberledi. Ebû Zeyd el-Ahdarî'nin *el-Muḥtaşar*, İbn Âşîr'in *el-Mürşidü'l-mu'în* adlı ilmi-hallerini ve diğer bazı temel metinleri ezberledi. Geleneksel medrese tahsilini, amcasının oğulları Ahmed Sâlim b. İmâm el-Hâcî el-Vâdânî ve Sâlik b. İmâm el-Hâcî el-Vâdânî ile Muhammezen Fâl b. Embârkî eş-Şimşevî gibi âlimlerin yanında tamamladı. Daha sonra öğrenimini ilerletmek için Moritanya'nın orta bölgesinde Sîdî Abdullah b. Hâc İbrâhim el-Alevî eş-Şinkitî'nin Ticikce'deki medresesine giderek aralıksız yirmi iki yıl boyunca İslâmî ilimler, dil ve edebiyat, kelâm okudu, tasavvuf terbiyesi aldı; hocasının önde gelen birkaç talebesinden biri oldu. Ayrıca Şeyh Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah et-Tevrîni vasıtasıyla Şâzeliyye tarikatına intisap etti. Ardından yetkin bir âlim olarak Vâdân'a döndü ve kendi medresesini (mahdara) kurdu. 1829-1834 yılları arasında çıktığı hac yolculuğu sırasında Merakeş, Ağmât, Fas, İskenderiye, Kahire, Mekke, Medine, Trablusgarp, Sefâkus, Kayrevan, Tunus, Cezayir, Bîcâye ve Tanca gibi önemli merkezle uğrayarak ilim, edebiyat ve siyaset alanında önde gelen şahsiyetlerle tanıştı ve bilgi alışverişinde bulundu. 1831'de Cezayir'e uğradığında

kendisinden faydalanmak isteyen Fransız sömürge yöneticileri ona yakın ilgi gösterdiler, onu ve beraberindekileri bir savaş gemisiyle Cebelitârik'a, oradan Tanca'ya gönderdiler. Cebelitârik'ta Fransız yetkilileri yanında İngiliz yöneticilerinden de iyi muamele gördü ve oradan Tanca'ya geçti. Hacca giderken olduğu gibi dönüş yolunda da Merakeş'te ziyaret ettiği Fas Alevî Sultanı Mevlây Abdurrahman b. Hişâm onu çok iyi ağırladı ve kendisine verdiği parayla Fas'tan otuz deve yükü kitap aldı. Beş yıl süren Doğu yolculuğundan memleketine dönünce medresesinde öğretim ve telif faaliyetine devam etti. Bölgede tanınan bu medreseden aralarında Muhammed et-Tihâmî b. Mekî (İbn Rahmûn) el-Hasenî, Sîdî Muhammed b. Muhammed es-Sagîr b. Enbüce et-Tiştî ve Muhammed es-Sâbir et-Tâsedbeyti'nin bulunduğu birçok talebe yetişti. İbn Tuveyrülcenne 2 Ramazan 1265 (22 Temmuz 1849) tarihinde Vâdân'da vefat etti.

Eserleri. 1. Riḥletü'l-münâ ve'l-min-ne. Müellifin, 7 Cemâziyelevvel 1245 (4 Kasım 1829) tarihinde Tiştî'ten yola çıkıp 27 Şâban 1250'de (29 Aralık 1834) Vâdân'a dönerek tamamladığı hac yolculuğu sırasındaki müşahedelerini anlatır. Bu seyahatnâme gerek müellifin tanıştığı şahsiyetleri gerekse uğradığı yerlerde karşılaştığı olayları, ziyaret ettiği evliya kabirlerini, bu ülke ve bölgelerin siyasi ve iktisadi durumunu, fikrî ve dinî hayatını ilk elden anlatması bakımından önem taşır. Kuzey Afrika'da Batı sömürgeciliğinin yayılmaya başladığı bir dönemi yansıtmaları sebebiyle Batılılar'ın da ilgisini çeken eseri Ed. Destaing kısaca tanıtarak bir özeti vermiş ("Notes sur manuscrits arabes de l'Afrique occidentale: no: 15: Et-Tâlib Ahmed Ben Towair el-ganna", *Revue Africaine*, LV [Alger 1911], s. 216-231), H. T. Norris İngilizce'ye tercüme etmiştir (*The Pilgrimage of Ahmed, Son of The Little Bird of Paradise*, Warminster 1977; tercümenin eleştirisi için bk. Ebû'l-Kâsım Sa'dullah, LIV/3 [1399/1979], s. 685-693). Zeyneb bint Tâlib Ahmed, Nevâkişot Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde eseri neşre hazırlamış (1993), Muhammezen b. Ahmed el-Mahbûbî, Rabat V. Muhammed Üniversitesi Edebiyat ve İnsan Bilimleri Fakültesi'nde hazırladığı ve dört seyahatnâmeyi incelediği *Edebü'r-riḥle fî bilâdi Şinkîḥ hilâle'l-karneyn es-sâlis 'aşer ve'r-râbi' 'aşer el-hicriyyeyn* adlı yüksek lisans tezinde (1995) seyahatnâmenin tahlilini yapmış, ayrıca eser hakkında çeşitli makaleler yazılmıştır